بديع او بيان

محمدسرور وکيلي

کتاب پيژندنه :

د کتاب نوم : بديع او بيان
ليکوال : محمدسرور وکيلي
د ليکني کال : ۲۰۰۷ م ع ـــ ۱۳۸۷ هـ ش
د ليکني ځای : جرمنی
ترتيب کونکی : محمدسرور وکيلي
بديع او بيان
مؤلف : محمد سرور« وکيلي»
کال ميزان ۱۳۸۷هـ ش

ليکلړ

سرليك مـــخ

Ketabton.com

شعر د ادب له مخې ۱
يوه عمومي ادبي تاو ۲
د بديع او بيان پوهه ۸
د شعر چوکاټ بندي او ډولونه ۹
ابهام او التفات ۹
تشبيه ۱۰
تجنيس ۱۳
سجع يا مسجع ۱۵
تلميح ۱۶
ارسال المثل او تحريف ۱۷
مراعات نظير ۱۸
لف او نشر ۱۹
حسن تعليل ۲۱
سرليك مـــخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوي	۳۹
د شعر ترتب اوتنظيم	۴۱
قافيه	۴۱
رديف	۴۲
تقطيع او افاعيل	۴۴
د پښتو لنډۍ	۴۵
بحر	۴۶
بتر او خز م	۴۷
نقد او خزل	۴۸
مبلغه، اغراق، غلو	۴۹
د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله كول	۵۰
وېليك (نثر)	۵۲
افهام او تفهيم	۵۳
وړليك يا مسجع نثر	۶۳
د پښتو په ادب كښې كيسه	۶۷
شعري داستان - متلونه او اصطلاحګاني	۷۲
اصطلاح	۷۳
اخځونه	۷۵

سرليك	مــخ
توارد	۲۲
حكايت	۲۳
تركيب بند	۲۵
ترجيع بند	۲۷
مرثيه	۲۸
معما او قطعه	۲۹
اتساع او حشو	۳۱
مستزاد	۳۲
عروض	۳۳
نظم او غزل	۳۳
قصيده	۳۵
مصراع او حماسه	۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباعي ۳۷
مدح ۳۸

ا

بسم الله الرحمن الرحيم

ادب او شعر يا بدله

ادب په عربي ژبي کي د ګړې نوم دی او لغوي معنی ئي پوهه، کلتور، دود، کړنلاره اوښه کړنه ده.

ادب هغه علم يا پوهې ته وايې، چې سړی وکولاې شي، يو شعر يا يوه ليکنه يا يوه موضوع ښه وليکي او يا ښه بيان شي. د ښې وينا او يا ښې ليکني توپيرد عادي ليکني اوعادي وينا څخه وسي او يا يې د يو بل څخه جلا کړاي شي، نو له دې کبله ادب او ادب پوهي ته اړتيا ليدل کيري.اديبان، ژبپوهان، ليکوالان دغه پوهنه په صرف (ګړپوهه)، نحوه (ويپوهه) ، غياث الغت (ګړبنسود) اشتقاق (جلاوالی)، معاني، بيان، بديع، عروض او دغسي نورو کې شامله بولي. دغه ټولې پوهي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

ادب پوهي اديبان او ليکوالان تکميلوي. ښه شعر ليکي

او ښه نثر ليکي او يا ښه بيان کوي .

ژبه او شعر

ژبه تر ژبښود (ګرامر) ډېره لومړې ده، يعنې ورسته

ترژبي د خبرو ژبښود راغلی دی. لپاره د دې چې

سم ليك او لوست وكړو، نوداسي ښكاري چې د ژبي

ژبښود، ګړښود او ژب پوهني ته اړتيا ليدل کيږي.

هره مورنۍ ژبه، که څه هم د ژبي بنسټ جوړه وي

او ورځني کلتوري او ټولنيزو اړتياوي بشپړه وي، خو د

ښه ليك او ادبي مضمون د ليکلو لپاره بسنه نه کوي.

څرنګه چې ليدلکيږي شعر هم تر موزونې ژبي ورسته

دی. شعر ټولنيز بنسټ لري. شعر له ډېر پخوا نه د
ج

مېنانو پټ راز، د زړه خواله او د ميني راز د خپلي

محبوبي سره وو.

طبعي شاعران له ډېر پخوا څخه په ټولونو كښې

موجود وو. دغو شاعرانو ښاغلو ځلميانو ته، غښتلو

جنګيالانو ته او مېړنيو ته بدلي (شعرونه) ويلي دي .

وروسته چې ليك او لوست رواج شو شعر په چوکاټ

کښې د بديع اوبيان راغی يعني شعر ادب سو، پوهه

سوه او يو ادبي غټ اړخ يې داديبانو په منځ کي

راپيداکی. يو اديب شاعر كه يو ښه شعر واي، يايې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي نو ضرور دی، چې دی دي د بديع او بيان او
عروض قانونوته او پرنسيپوته غاړه کښېږدې. يو شعر
هله ښه شعر دی، چې موزون وي او قافيه يې سمه او
محتواې اوچته وي. او که نثر ليکي هم دغسي ادبي
د
ښايست ولري او لرونکې دعالي محتوا وي. دغسي
نثرونه چې اديبان يې ليکي لکه د ملغلرو هار يې چې
سره پيلی وي. نوپه دغسي ادبي ليکونو کې ليك ښود،
ګړښود، ګړپوهنه، ويپوهنه، او ليك دود بېله شکه بايدپه
نظر کښې نيوله سوي وي. دغسي ليکني د ژبي د
پراختيا لپاره ډېر حتمي او ضروري دي.
ليك او ليك ښود سره نوك او ووري دې. دغه رنګه
قافيه لرونکی شعر بېله بديع اوبيان اوعروض د
مراعات کولو څخه به ښه شعر نه وي.د هر شاعراو
اديب وينا به شعر نه وي ځکه شعر قافيه، رديف او
وزن لرې. څرنګه چې ترمخ وويل سوه د اديبانو او
شاعرانو خبري د ژبي دپرمختګ، پراختيا او منطقي
کيدلو لامل ګرځي .
هـ
ليکنه پخپله او مورنې ژبه پراختيا مومي او هم
د پرديو ژبو د اړتيا څخه وزي. ښه شعر منظم او موزون
وي او د عروضو اصول پکښې په پام کې نېوله سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. دلتـه د دو شاعــرانو شــعرونه د مثال په توګه

راو لم. لکه د رحمان بابا شعر او حميد ماشو خېل

شعر: د رحمان بابا شعر

ګـوره هســـې کـردګــار دی رب زمـا

چې صاحب د کل اختيار دی رب زما

د حميد ماشوخېل شعر

نازه ولی زوي مي نه اخلي ادب

د ســيوري نخـل نه نســي رطب

و

سريزه

د يوه کتاب ليکنه په څوډوله امکان لري:

لمړی) يو ليکوال د خپل ځانه پر يوه موضوع کتاب

ليکي او يا شعر واي، دغه کتاب ليکنه پر يوه معينه

موضوع او ياد شعر ټولګه يې ددغه ليکوال تأليف دی.

دويم) يو ليکوال ديوي موضوع لپاره د نورو کتابو

څخه موضوګاني راټوله وي او يو نوی کتاب ليکي. و

دغه ليکني ته د کتاب، ليکوال نوې ښکلا بل رنګ او

خوند ورکوي او نوي شيان پکښې ور ډېره وي ، چې د

کتاب محتوا ور اوچته کړي. د کتاب دغسې ليکني ته

د ليکوال تصنيف واي

.دريم) تجروبوي يا پروژه ئي راټول سوي شيان دي،
ز

چې دليکوال له خوا پردغي تجروبې اويا پروژې باندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي لیکلنه وکړي. و دغي لیکني ته تجروبوي یا

ایمپري لیکنه واي. چې دلیکوال خپله تجروبه ښه یې.

او دغسي نوري ډېري لیکني.

دغه لیکل سوی دبدیع اوبیان کتاب، چې دنوروکتابو،

رسالو او خپرونو څخه راټولي سوي موضوعګاني دي،

چې د لیکوال نظریات هم پکښې شامل دي،یوتصنیفي

شکل لري.دغه د پښتو د بدیع او بیان کتاب په نوي

سیستم سره لیکل شوی دی. دلوستونکي لپاره ډېر

کاراسانه کوي، چې ډېر ژرد شعر او ادب سره مخامخ

شي او هلته د شعر او ادب په ګلستان کښې رنګا

رنګ ګلونه وسپړي او دبڼ په شنو چمنونو کښې

د ادب د مرغانو ږغونه اوآوازونه واوري او د خیالونو
ح

په نړۍ کښې ډوب او دشعر په بحر کې
ولامبي.

د شعر دخیالي دنیا څخه ادبي ګلان را ټولۍ کړي.

ددغه کتاب د لیکني مقصد د شعر پېژندنه او د شعر

دډولونو او توکونو زده کول دي. دغه هدف وو چې

دغه کتاب و لیکل شو. په درنښت

د لیکوال له خوا
١

شعر د ادب له مخي

شعر ته په پښتو کښې بدله واي

.شعر یوه عربي ګړه ده، چې لغوي مانا یې موزون یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظومې وينا ته واي. شعر يا بدله هغي وينا ته واي،چې

وزن، قافيه او نظم ولري، چې په پاړسي کې ورته

سرود ويل کيږي. لکه د خوشحال خان دغه شعر:

شيخ دې نمونځ روژه کا زه به ډکي پيالې اخلم

هـر سـړی پيـدادی خپـل خپـل کـارلــره کـنـه

شعرپخپله يو هنر دی، منظومي خبري دي، چې په دوه

ډوله يې يو شاعر درلوداي سي. يو ډول يې طبعي دی،

چې شاعر دشعر طبع لري اوروان شعر واي ياني

طبعي شاعر وي. او بل يې کسبې شاعردی، چې دغه

ډول شاعر د خپل ادبې ځواك څخه كار اخلي شعرونه
٢

جوړه وي او اصلاح کوې يې تر خوچې شعر ښه پختيا

ته ورسي. ودغه شاعر ته کسبي شاعر واي.

کسبي يا ادبي شاعر هر وخت ښه شعر نه سو ويلاي.

دغسي شاعران چې په ټولنه کښې ښکلا، ناسم تيا،

عدالت يا بې عدالتي، ظلم، ښه والی د زمانې، بد مرغي

د زمانې و ويني او د دغه څخه شاعر اغيزمن سي او

يوازي ناست وي نو قلم راواخلي شعر واي .

و دغه رنگه شاعرانو ته زه هم قلمي شاعران وايم.

يوه عمومي ادبي تابلو

د شعر، ادب، وينا، رسامي، فلم، نقاشي، تخنيك، طبعي

علوم، سندرغاړي دټولو دغو استعدادونو په سر کښې

هنر پروت دی. هنر بيا پر دوو برخو ويشل کيږي، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳
یوه برخه یې طبعي او بله برخه یې کسبي یا مصنوعي

ده. طبعي اړخ یې دلته نه ګورو، ځکه چې هغه په انسان

کې پروت یو استعداد دی.

دلته یې خاص کسبي یا مصنوعي اړخ د هنر ګورو او

وېش یې کوو. کسبي اړخ د هنر ډېر زیار ایستل

غواړي، چې هنر لاس ته راوړه سي او تقریبا طبعي

سي. تابلوګورو!

هنر

لاسي فکري

رسامي، مجسمه سازي، انجنیري شعر، وینا، نثر، تفسیر

ږغي بدني

سندري، راګ،آواز سپورت، رقص، اکروباتیك

ټول آلات د موسیقۍ او فلم موسیقي

۴
د تابلو څخه داسي ښکاري، چې شعر د

هنر یوه فکري

څانګه ده، چې انسانانو ته خداې (ج) ور بخښلی دی.

زه دلته شعر د ادب او هنر له تخنیکي نظره څېړم.

مګر دلته د شعر حقیقي او واقعي معني په لنډه توګه

بیانوم او پراخه بیان یې و نورو ادب پوهانو ته پرېږدم.

څرنګه چې ترمخ وویل سوه، د شعر طبعه لرل طبعي

اویا کسبي وي. په ډېره پخوا زمانو کښې چې لیك او

لوست نه وو او انسان هم طبعي وواو خپل ژوند یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبعي او ساده ډول ترمخ بیوه، دغه اوسنی شعر په هغه وخت کې هم طبعي بڼه لرله. شعر به هغه چا وایه، چې یا یې طبعي د شعر طبعه لرله او یا به مین سوی وو. مین او مېني به خپلې خبري په رمز او زمزمه سره منظومي یو و بل ته سره رسولې .
۵

دغه منظومي خبري د عاشقانو په منځ کې لکه یو شفر چې تېریږي د رمز په توګه به یو بل ته سره رسېدی.

په عین حال کې به دغه شفر چې شعر وو، سوزناکه، دردناکه، بېلتونواکه او خونداور به هم وو.

هغو چې شعري طبعه لرله هاغو هم شعرونه ویل، خو د مېنانو د شعر د محتوا سره یې توپیرلاره. د دغو مینانو شعرونه لکه د ادم خان او درخانئ، ښادې اوبېبو، مومن جان او شېرینو او دغسي نور ډېر، سوزناکه وو. څرنګه چې پخوا لیك اولوست نه وو نو د دغو مېنانو نقلونه کېدل او ددوي شعرونه به دنارو په ډول ویل کېدل. یانې دغه نقلونه د سېنې څخه و سېنې ته ورتله او دنسلو څخه و نسلو ته پاته کېده.

کله چې دلیك او لوست هنر منځ ته راغی شعر ځان ته
۶

بل مفهوم غوره کی بله معنې یې پیدا کړه. منظم سو پوره هنر سو او پوهه سوه.

شعر او شعر ویل په شاعر پوري د ده په سوز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګداز، په اندیښنو، په همت او مقام پوري اړه لري او

بیا د شاعرد ټولني په چاپیریال او فضا پوري اود شاعر

په زمان پوري اړه لري. لنډه ئي دا چې شعر په زمان،

مکان، د شاعر په ټولنه او د شاعر په خرنګواله

پوري اړه لري . لوړ همت والا شاعر پخپل مدح او

قصیده کې تر حقیقت او واقعیت نه تېریږي.او هیڅکله

مدحه نه کوي.د با احساس لوړمقام شاعر شعرونه تل

د ګدازه ډك وي. زړه وړونکي وي. د عالي شاعر

شعرونه د محتوا او معني ډك وي، لوستونکي ادیبان په

فکر کښې غرقه وي . د لوړ مقام شاعر شعر داسي دی

۷

لکه د ملغلرو د غاړې هار، چې په ډېر نقش او نګار

سره پېل سوی وي او د ښایستې ښکلې پیغلي په

غاړه وي . د خواږه شاعر شعر هم دغسي خوندور وي .

خو معاصر شعر، نوی شعر، نیمه یا شعر نما چې هم

ورته واي، نه قافیه لري او نه ردیف اونه منظوم دی . نو

و دغسي یوي لیکني ته شعر بیخي نه سو ویلای، ولې

چې شعر موزون، منظوم او توري یې لکه مرئ سره پیل سوي

دي . خو په نوي شعر کې دغه لطافت نه لیدل کیږي او نه اروېدل

کیږي . نوی شعر خبري دي، چې د یو له بله سره تړلي دي، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر نه دی. فرهنګيان او اديبان دي و دغه ادبي ليکني ته يو بل نوم ورکړي . کاظم «کاظمئ » د بي بي ثي په را ديو کې وويل: (در دهۀ ۴۰ شعر معاصر گفته شده. کسانکه از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ شعر گفته اثر گذار نيمه بوده .) يعني دغه نيمه شعر ډېر نوی دی .

۸

دبديع او بيان پوهه

بديع: عربي ګړه او صفت دی، چې په لغت کې ورته

نوی، تازه او مبدع واي او په پښتو کښې ورته نويز

(چې د نوي څخه اخستل شوی دی)واي او په اصطلاح

کې د شعر او ادب يوه پوهه ده، چې وينه هم ورته واي.

بديع د شعر يعني بدلي يو منظم چوکاټ جوړه وي،

چې د هغه تشريح، تفصيل، تفسير او ډولونه په

راتلونکي کې بيانيږي .

بيان : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معني ئي

ښکاره خبره او څرګنده وينا ده، چې په پښتو ژبه کې

ښکاره وېنه او يا ښکاره ويلو ته واي او په اصطلاح کې

د شعر يوه پوهه ده، چې دشعر توضيحات په کيږي .

۹

د شعر چوکاټ بندي او ډولونه :

ابهام : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ورته

پټه خبره کول واي او په اصطلاح کې د بديع تحميل

الضدين او يا دوه مخي ورته واي . دوه مخي هغه دی،

چې يو شاعر يا يو ليکوال په خپل ليکنه کښې داسي

خبري راولي، چې دوې تضاد ماناوي ولري، ياني هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدح وي او هم بد ويل . لکه د الفت په دغه شعر کښې :

دا دروند پېټی چې په سر ئې ګرځومه

سر دې وخوري د چنګیز د وخت خاني ده

التفات : عربي مصدر دی، چې د چا خوا ته کتل، پام

کول او توجه لرلو ته واي .او په اصطلاح کښې دبدیع

هغه ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې د ويلو څخه

۱۰

خطاب ته او یا د خطاب څخه و غیبت ته او یا د غیبت

څخه خطاب ته او یا د مخاطب څخه مخاطب ته پیل

وکړي . څرنګه چې حمید ماشوخیل واي :

چې بې یاره خوب خندا کاندې ناصحه
عاشـــقان داهســـي نه دی خنـــــدني
چې له ښکلو مي ناصح غلوې په حورو
په بـــــانه د بــدرګـــی کـــا رهـــزني

تشبیه : یو عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې یو

شی د بل شي سره برابرکولو ته واي . او د شعر په

اصطلاح کښې یو صفت دی، چې په شعر کښې یو

شی د بل شي سره برابره ولو ته واي. دغه صفت د

ټوټوکو یا قید په واسطه سره برابرکول دي .

لکه دغه تشبیه د رحمان بابا:

۱۱

علمیــت د بــې عمــلو عالــمانــو
لکه پلنډ دکتابونو پر خره بار شه

د تشبیه ارکان: د تشبیه ارکانونه څلور دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱: ـ مشبه، يعني هغه شی چې د بل شي سره برابروي .

۲: ـ مشبه بهي، ياني هغه شی چې ورته تشبه شي .

۳: ـ وجه شبه، يعني ګډه ستاينه چې په منځ کې د مشبه او مشبه بهي موجوده وي اود تشبه لامل ګرځي.

۴: ـ ټوټکي، هغه ادوات، دجر توري او قيدونه چې د تشبه له پاره په کار ځي. لکه : دغه رنګه، دغه ډول، لکه، د هغه په شاني او دغسي نور ډېر.

د حميد ماشوخيل تشبيه غزل :

۱۲

مشه ډېر هوا پرست لکه حباب
له دغـــې هــوا به شـــې خانه خــراب

مرتبه د سړي مه غواړه له خدايه
چې مشغول ئې لکه ستور په خور او خواب

خوشحال خټك :

لکه ستا د زلفو تاب شته (تشبه)
په سنبلو کښې هم تاب شته

لکه ستا د خولو بوي دی
هسي هم په ملك ګلاب شته

رحمان بابا واي:

هسي تله کا ندي و ګورته ياران ژر ژر
لکه تله کا و خپل کور ته کاراون ژر ژر

لکه شام هسي سحر ××× لکه سنګ هسي ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

تجنيس : عربي ګړه او مصدر دى، چې په لغت کې

ورته ديوه شي يو جنس کولو ياني يوډول کولو ته واي.

او د بديع او بيان په اصطلاح کې هغه شعر ته واي،

چې شاعر په هغه کښې دوه توکي سره يو ډول وښه يې،

يعني سره يو جنس يې کړي. دغه تجنيس په پښتو

ژبه کې پر اووه ډوله ښه ئي . دلته ئي درې ډوله ښوول کيږي :

۱: ـ تام تجنيس : چې په ليك اولوست کې يو شى وي،

خو مګر مانائي مخالفه وي، يعني ګړه يوه وي خو مانا

ئي سره يو شى نه وي. لکه :

ويني) ليدو ته واي، او هم د انسان وينو ته واي.

پښتو) ژبي ته واي، او هم قول ته واي.

سپين) سپين رنګ دى، پاك او هم وازګي ته واي .

زمرى) ژوي ته واي، او هم زړور ته واي .

۱۴

لکه د پير محمد کاکړ د غه بيت:

فراق په ما خوري د ځګر ويني
آشنا مي نشته الله مي ويني
داؤد خان واي :
چې د چا په زړه کي اور دميني بل شي
په اوربل کي لمبې ګړي حال ئي بل شي
۲: ـ خطي تجنيس : هغه تجنيس ته واي چې په ليك

کښې يو ډول ښکاره سي، خو په ټکو کښې فرق وي.

لکه: پوزي، توري، نوري، بوري، يوري ــ تل، بل ــ لر،

لړ ــ خپل، ختل ــ رنګ، زنګ ــ تبر، ببر او دغسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ډېر. لکه د رحمان بابا دغه شعر:

د چشمانو په ځنبل کښې تېر او بېر شې
اعتبـــار د زمـــانې اعتبـــار نـــه دی

الفت واي:

دلته ژوند قبیله یې دی، قبیله لکه قبله ده
توجه ورته لري ټول، که صغیر دی که کبیر

۱۵

۳ـ مطر تجنیس : دا هغه تجنیس دی، چې د ګړې شکل

او ډول سره یو وي خو یو توری یې سره فرق ولري.

لکه: بار، باد ــ پل، بل ـ خپل، ځپل ـ ملنګ، پلنګ او

دغسې نور ډېر. حمید ماشوخیل واي:

هســـي پټ مهر په قهر کړي ښـــکلي
لکه ځوك چې کفرستان کښې دینداري کړي

سجع یا مسجع : عربي ګړه او نوم دی، لغوي مانا یې

قافیه لرونکې خبره یا یوه منظومه او واضحه وینا ده،

په اصطلاح کې د علم بدیع یوه کلام ته واي، چې هم

آهنګه او موزون وي، چې یو خطیب او یا یو لیکوال یې

وینا کوي.لکه دخواجه عبداله انصاري پاړسي مناجات .

لکه د خواجه دغه مناجات، چې په پښتو وکیلي ژباړه کړی :
الهي! بې سیاله او یوازنی خو یې ته، ولاړ قایم او ډېر ځواکمن
خو یې ته، دهر شي لیدونکی یې ته، د هري پوټې پوهېدونکی یې ته، سپڅلی
له هرعیب یې ته، د هر درمل لامل خو یې ته، درمل د ټولو زړونو یې ته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶

يو نثر روان خبري دي، سجع او قافيه نه لري .

خوتسلسل يې روان وي او پرله پوري وي . اوشعر

چې دی، منظوم دی او قافيه لرونکی دی. لکه :

له هغه صياد حميد وساتې ته خدايه
چې يې لومه کړه د رب ثنا سپاس

تلميح : عربي ګړه ده او مصدردی، چې لغوي مانا يې

مالګينې خبري ته واي او د علم بديع په اصطلاح کښې

د شعر ويلو هغه هنر دی، چې شاعر يې په خپل کلام

کښې داسي راولي، که ويونکی له اصلي کسي څخه

خبر نه وي نو دبدلي په معني نه پوهيږي .

لکه د رحمان بابا دغه دوه شعرونه:

څوك له ځمکي واسمان ته شي ختلی
ده عيسی لره ورکړی دا مکان دی
۱۷

څوك له خداې سره خبري شي کولی
ده موسی مشرف کړی په دا شان دی

ارسال المثل : نوم دی، عربي ګړه ده، چې په اصطلاح

کې د علم بديع هغه شعر دی، چې شاعر پخپل شعر

کې يو نامتو متل راولي، او يا حکيمانه شعر و واي .

لکه دغه شعر د رحمان بابا:

زه و زاهدانو ته حيران يم، دوي و ماته
ديوانه به ده خندډو، ده به ديوانه

د مکې په بزګئ کې هيڅ شك نشته
ولې خر به حاجي نشي په طواف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمس الدين كاكړ واي :
واي لور او زوي تر پښو اوبه تر حلقه
فراموش په بېلتانه ځان او جهان شي
تحريف : عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي د چا خبره،

وينا او يا شعر تغيره ول او بدلولو ته واي .

په ادب او شعر كښې و هيڅ چا ته اجازه نسته، چې د

١٨

چا شعر، خبره يا وينا تحريف ياني اليشه

كړي .

ودغه كار ته په ادب او هنركښې جعل كاري واي .

مراعات النظير: چې په اصطلاح كې دعلم بديع تناسب

او تلفيق ته واي. تلفيق ته په پښتو ژبه كښې سره ګنډل

د دو شيانو، سره يوځاې كول او پيوندول د خبرو دي .

او پخپل شعر كې شاعر خبري راولي، چې يو له بله

سره تناسب او نږدې والی ولري .

دغسي بدلي په پښتو ژبه كښې ډېر دود لري .

خوشال واي :

زه يو يار غواړم زيبا ښه×× سر تر پايه دلربا ښـــه
ښايسته پـه شپړ جـهته×× هر اندام جــدا

جــدا ښـــه

ځوك د هنره ښايسته دی×× دی په حسـن

ترهر چا ښه

تن ئي ښـــه د ګل تر پاڼه×× تمــام قــد او

بــالا ښــــه

١٩

لف او نشر: عربي ګړه ده، چې لغوي معنی يې كړكيچ

او تيت او پرك ته واي. او د علم بديع په اصطلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هغه شعر ته واي، چې شاعر پخپل شعر کې په

لومړئ مصراع کې يويا څو نومونه راولي او په بلي مصرع

کې يې ستاينه ځيني وکړي. په لومړی مصراع کې نومونو

ته «لف » اوستايني ته ئي « نشر » واي .

لکه د الفت په دغه شعر کې:

ته منظور د هر نظر ئي ×××ته ددې عصر دلبر ئي
مبارك شه! مبارك شه! ×××په خوبانو کښې افسرئي
دالماس تاج دي پر سردی×× آراسته په زر، زيورئي

طباق : عربي ګړه ده او مصدر دی، چې لغوي معنی

ئي برابري او مطابقت ته واي . د علم بديع په اصطلاح ورته

تضاد يا تقابل واي، چې شاعر ئي پخپل شعر کښې

۲۰

داسي ګړې راولي، چې دغه ديو بله سره تضاد وي .

لکه پاس او ټيټ ــ شپه او ورځ ـــ ژړا او خندا ــ اور

او اوبه ــ تور او سپين او دغسي نور ډېر.

حميد ماشوخيل واي :

ښه او بد د يار په بله دي لذيذ
ګوښې ګوښې يو تر بله دي لذيذ

دا تروه ترخه کنځل د دلبرانو
تر شکرو يو تر سله دي لذيذ

خوشحال ختك:

د شرابو مستي ژر شي نيست او هست
لايزاله مستي نه درومي له مست

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عاشق خاطر او خیال لکه دریاب دی
چې څپه یې کله لوړه کله پست
۲۱

رحمان بابا:

ځیني ډول وهي ښادي کا×××ځیني ویر کا د خپل ځان

ځیني شمع غوندي ژاړي××× ځیني ګل غوندي خندان

که ئي ګورې یو ګلزار دی ××× که ئي ګورې یو بیابان

حسن تعلیل: عربي ګړه او مصدردی، چې لغوي معنی

یې د یوه ښه علت ویل دي او د علم بدیع په اصطلاح

کې هغه دی، چې شاعر خپل شعر کښې یوه ستاینه په

مناسب لامل سره راولي او دغه ستاینیز لامل حقیقي

نه وي څرنګه چې خیال او ادعا وي. رحمان بابا واي :

هر ساعت زما د غوږ په تاوولو
د فلك لاسونه شنه شو تر څنګلو

هغه سترګې چې نرګس وې هم بادام وې
تېرې توري شوې زما په قتلولو

۲۲

د کاږه کاږه باڼه او کږو ورځو
نور څه نه کا بې کږو کږو وهلو

توارد: مصدر دی او عربي ګړه ده، چې لغوي معنی ئي

یو په بل پسې راتلل، په یوه وخت باندي واردېدل او

پر یوه مهال باندي راکښته کېدلو ته واي. او په

اصطلاح که د ادب هغه ته واي، چې دو شاعرانو یوه

خبره د یو او بل څخه په شعر کې داسي ویلې وي، چې

ګواکي یوه د دا بله څخه اروېدلې وي او دغه شعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنی او مفهوم کښې سره يو شی وي .

لکه د رحمان بابا اوبيدل دغه شعرونه که څه هم

رحمان بابا توارد نه دی کړی، د توارد شعرونه دغسي

وي .

۲۳

رحمان بابا:

که ښيښه د نام او ننګ دي شي تر څنګ
د هر چا په کج روی به خبل ځيګر خوری

بيدل:

هرکه پا کج ميگذارد خون دل ما ميخوريم
شيشهٔ ناموس عالم در بغل داريم ما

حميد ماشوخيل او سعدي شيرازي :

د دښنه په مرګ هاله کوه ښادی
که فرمان لرې د خپلې آزادی

عدو گر بميرد جاي شادماني نيست
وليکن عمر ما جاوداني نيست

حکايت: مصدر دی عربي ګړه ده، چې د يو چا کيسه

او يا تاريخ بيان وي . په اصطلاح کې دادب يوشاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴

پخپل شعر کښې د يو چا يا د يو شي کيسه
يا نقل

کوي او د يو چا بيان ته هم واي .

لکه د ملا پير محمد مياجي شعر : (حکايت)

شيخ متي چې خليلي وو ×××دی له اصله لوي ولي وو

يوه ورځ روان په لار وو××د لوي ښښتن په استغفاروو

کــړ د ذکــر د غــفار ××× يوه شــپه نه وو اوزگــار

پر دې لار وې تېرې گتي ××× لاري ځمکي وې په پتي

ډېري شپې راغی رويدار ××× چې يې صافه کړله لار

يو دهقان به ابياري کړه × شپه شپه به يې خواري کړه

ده ليده په توره شپه ××× چې شيخ متي به زيار اخته

له راحته به بېزار وو ××× ټوله شپه به دی بيدار وو

يوه شپه راتېرمليار سو×× شيخ متي ته په گفتار سو

اي دخداي رويدارخه کړې×دومره زورزحمت پرخه کړې

ته بادار يې د وليانو ××× ته قيـــــد د صــــالحانو

۲۵

ستاددرخاوري سره زردي×دهرچاکهول البصر دي

په شپو شپو يې ته بيخوابه × په زحمت په اضطرابه

پاکوې دلاري گتـــي ××× په دي خاوره خه دي گتي

داسي ووي شيخ متــي××× د مــولا پــه عشق ستي

چې خدمت د خلق الله ××× يو گــړی په يــوه ساه

تر هر څه بهتر دي وروره ×× زده کړه داخبره گوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيب بند: د عربي ګړې يو مرکب دی، چې يو ځاي

تړلو ته واي. په اصطلاح کښې دعلم بديع و هغه شي

ته واي، چې شاعر څو بنده شعر په بحر کښې موافق

او بندونه په قافيو سره جلا وي، چې وروسته تر هر بند

يو بيت په جلا قافي سره را ولي. دغه جلا بيت په هر

بند پسې بيا نه تکراريږي ياني ځان ګړی بيت ويل

کيږي، چې فرق د ترکيب بند او د ترجيع بند په دغه

۲۶

کښې دی . لکه د حميد ماشوخيل دغه ترکيب بند

نن په شپه زما د يار په کــوم مــکان وي
جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وي

شرمولــی به ئي حسـن کــوم تـرکان وي بند
کوم دکان به يې د خولې د دورو کان وي

پــه ډېــوه به يې د مخ څــوك پتنــګان وي
همــخوابه به ئي پـاکـان کـه نا پاکـــان وي

ولي نه چوې له دې غمه زما دله بيت
چې دي واورېده د يار د تلو بدله

نه به وي ورسـره هســـي مســـلمان څوك
چې يې واخــلي خــصمانه د آبو نان څوك

نه به وي ور بانــدي هســـي مهـربان څوك
چــې ئي وبـــولي په ځـار او په قربان څـوك
۲۷

يا ئي سو يری کا په سر لاس د احسان څوك بند
يا ئي ورکړي دبــل کار سـر او سامان څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له هسې غمه نه مرم ژوندی پایم بیت
تو زما په محبت شـــه بې وفايم!

ترجيع بند: یوه عربي ګړه ده او مرکب نوم دی، چې

اړولو ته واي او د علم بديع په اصطلاح کې هغه شعر

ته واي، چې شاعر څو بدلي يا څوبنده شعر په بحر کې

سره موافق او په قافيو کې جلا وي، واي او وروسته له

هر بند څخه يو بيت تکرار په جلا قافيي سره راولي،

چې دغه بيت تر هر بند وروسته تکراريږي ودغه بيت

ته ترجيع او يا بند ګردان واي .

۲۸

مرثيه : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کې ورته

خوابدي، وير، ماښجني ته واي. د علم بديع په

اصطلاح کښې هغه شعر يا وينا ته ويل کيږي چې

شاعر يې دماتم اويا د وير په وخت کې واي او يا د مړې

مدحه کوي .

د بي بي زينبي دغه ويرنامه (مرثيه) پټه خزانه

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا × قندهار واړه په ژړا سونا

زړه مي په وير کې مبتلا سونا × چې شاه محمودله ماجدا سونا

دا روڼ جهان راته تورتم دی نا× زړه د بېلتون په تيغ قلم دی نا

هوتك غمجن دی پردی ماتم دی نا× د پاچاهی تاج مو برهم دی نا

چې شاه محمود تېر تر دې نيا سو نا× قندهار واړه په ږړا سو نا

خوانو مېړونو د تورو جنګ وي نا × ولاړ د کام په نام ننګ وي نا
دښمن له ده په وينو رنګ وو نا× پر ميدان شېر وو يا پلنك وو نا
افسوس چې مرګ د ده پر خوا سو نا×
قندهار واړه په ژړا سونا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محموده نه يوازي خورژاړي نا × پرمرګ دي ټول کلی ،کور ژاړي نا

٢٩

معما: عربي ګړه او نوم دی، چې په پښتو کې ورته پټه

ګړه واي . او د علم بديع په اصطلاح کې د بديع يوي

پټي خبري ته واي، چې معنی يې په شعر کې پټه وي .

او دا خبره مرموزه وي. د محمد يونس معما:

څو چې نيم لب يې نمك اخستی نه وي

د (يونس) نمکي اسم پر حرام شه

د محشر نه لرې شرکړه کښېږده پر مدهوش

دمدهوش نه لرې هوش کړه نوم دمحبوبدی بې خروش

قطعه : عربي ګړه او نوم دی، خو په پښتو کې ورته ټوټه

برخه او يا پارچې ته واي. د بديع او بيان په اصطلاح

کې يوه ټوټه شعر دی، چې د لومړی مصراع قافيه د

دويمي مصراع سره يو ډول نه وي او د بيتو شمېر ئي

د اوو څخه بيا تر لسو ډېر نه وي .

٣٠

د محمد طاهر قطعه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

واي داچې صحبت کاندي ×× يوله بلــه ډېــر اثر

په کلو دي مصاحب سوم×× ستا صحبت نه کړم خبر

دقطعې جوابيه : (پټه خزانه)

صحبت ډېر اثر کا ګوره ×× منـــکر نه سې د اثر
ته د مخه هغه شـــی وې ×× اوس انسان سوې ته بشـــر

التزام: عربي مصدر دی، ملزم کېدو ته واي او په

پښتو کې ورته يو کار پر غاړه اخستل، يوه امر ته غاړه

ايښودل واي. په اصطلاح کې د بديع پوهني هغه ته واي

چې شاعر يو التزام يا عنات ته غاړه کښېږدي، ياني

شاعر پخپل شعر کښې ترمخ تر دو تورو يا ترشا ئي د

قافيي يوبل توری راولي که شاعر تردغه توري تېر شي

په شعر کې کوم کمی نه پيدا کيږي،خو برسېره پېردې
۳۱

شاعر ځان ملزم ګڼي او دغه کار کوي. چې دلته

بي بي زينبي پخپل شعر کې « نا» التزام کړې دی .

ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سو«نا»
قـــنــدهــار واړه پـــه ژړا ســـو« نا»

اود سعدی په دغه شعر کې «ي» ترمخ تر«لام» التزام

کړې ده.

چشم بدت دور ای بديع شمايل
ماه من شمع جمع و مير قبايل

اتساع : عربي مصدر دی، چې فراخولو، ارتولو ته واي

او په اصطلاح کې د علم بديع هغه شعر ته واي، چې

څو ډوله تفسير شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حشو: عربي نوم دی، چې په لغت کې ورته يو نا ځيزی

شی او يا هغه شی چې نالیچکه يا د تلتك منځ په

٣٢

ډك کړي. او په اصطلاح کې د علم بديع هغه

خبري ته

واي، چې په وينا يا په شعر کې زائد راشي او د مانا د

لحاظه احتياج ورته نه وي. و دغه خبري ته اعتراض يا

اعتراض الکلام ترمخ تر تمامېدلو ته واي.

مستزاد: عربي نوم دی، چې په پښتو کې ورته ډېروالی

واي او په پاړسي کې ورته زيادولو ته واي. او په

اصطلاح کې د علم بديع و هغه شعر ته واي، چې په

پاي کې د هري مصرع څو توري ايضافه تر وزن د

شعر راولي . لکه په دغه پاړسي شعر کې:

در خواب جــمال يار راميديدم «در عين صفا»

وز گلشـن وصل او گلي ميچيدم « بي خار

جفا»

٣٣

عروض : عربي ګړه او نوم دی، چې په لغت کښې ورته

د شعر برابرولو ته واي. او په ادبي اصطلاح کښې هغه

علم دی، چې په هغه سره د شعر پر وزن، قافيي او

تفسير څېړنه او خبري کوي .

نظم : عربي ګړه او مصدردی، چې په لغت کې ترتيبول

او سمون ته واي، چې په پښتو کښې ورته سمتيا واي.

او په اصطلاح کې د شعر يو موزون او قافيه لرونکي

بدلي ته واي، چې خلاف د نثر دی . لکه دغه نظم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی دی رهبر د کائناتو تر ده جار سم
دی دی نامور د مخلوقاتو تر ده جار سم

غزل: عربي مصدر دی، چې د ښوځو سره مجلس اود

ښځوسره عشقي خبري کول دي او حديث د عشق د

ښځو سره . او په پښتو کښې د مېنانو سره نارې او
٣۴

عشقي خبري دي. او د ادب په اصطلاح
کښې يو

ډول شعر دی، چې دښځو په باره کې ويل کيږي، ياني

تر ډېره ځايه عشقې وي، او د بيتو شمېر يې له اوو

څخه لږ نه وي او تر پنځه لسو ډېر نه وي. لکه دغه غزل:

ليــلا څه ســوه ليـلا ليـلا ناروغه وه بيـګاه
مــا ګهيځ ولـيـــده دګل په شان يې ځليده

يا د حميد ماشو خيل دغه غزل:

چې مې تن د ختـن شــو زما لاله
دا اثر ګنم دا ستــا لـه خط او خاله

آرايــش له آلايشــه لــعـل مـومــې
په راتله دخــال او خـط مشــه مــلاله

زه به درسته شپه ژړا لکه شبنم کړم
خانده ته د ګل په خبر تازه خوشحاله
٣۵

تر پايه پوري نه (٩)بيته دي!

قصيده: عربي نوم دی، چې په پاړسي کې ورته چکامه

واي. او په پښتو کښې ورته ستاينه او ليار ښودنه

واي. يو ډول شعر دی، چې اکثرا په وغظ، حکمت،

حماسه او يا ستاينه اويا بد وينه کې ويل کيږي، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړې بيت دوي مصرع ئي برابري قافيې لري او د

نورو بيتو د پاي دمصرع قافيه ئي دلومړي بيت د قافيي
سره برابره وي .
او د بيتو شمېر ئي تر شپاړسو لږ نه وي.

لکه دالفت دغه قصيده د رحمت اللعلمين:

رب العلمين دي رحــمت اللعلمين ګڼي
نه لـــري ثاني چــې دی خـاتم النبين ګڼي

ډېر خلك دي وايستل تيارونه د رڼا لور ته
ستا لاس کښې رڼا مسلمانان نورالیقين ګڼي
۳۶

ته په مؤمنــانومهربانه لــه هــرچـا نه ئي
ځکه دي رؤف رحيم ارحم الراحمين ګڼي

ترپايه لس بيته دي :

مصراع يا مصرع : په پښتو ژبه کښې ورته نيمکه واي .

ياني د يوه بيت نيماي (نيم بيتي) .

حماسه : عربي ګړه ده، چې په لغت کې ورته زړه ورتيا،

مېړنتوب او غښتلواله واي . د ادب په اصطلاح کې يو

ډول شعرونه دی، چې د اتلانو، جنګيالانو، غښتلو او

مېړنو خلکو په وياړ او هکله ويل شوي وي .

لکه دغه د خوشحال شعر:

راشه واوره دا داستان × نيــك او بد پکښـــې عيان
هم عبرت هم نصيحت دی× پرې دي پوه شي دانايان

زه خوشحال دشهبازخانيم× چې تورزن يم کان په کان
۳۷

شهبازخان ديحي خان وو× چې په توره شو سلطان

چې په توره مــېړنی وو × تيــر انداز وو شيخ کمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې غليم به يې پيدا شو × ځائ يې ځائ ووګورستان

رباعي:عربي ګړه او اسم صفت دی، چې په لغت کې

ورته څلوريځي واي. اودعلم عروض په اصطلاح کښې

څلوريځي هغه شعر دی، چې لومړي مصرع، دويمه او

څلرمه مصراع په يوه قافيه وي، چې پر وزن د لاحول

ولا قوته الا بالله وي . او که پر دغه وزن نه وي نو

هغه ته دوه بيتي واي. ښاي چې دريمه مصرع يې هم

د نورو قافيو سره سمه وي. لکه د الفت صاحب

څلوريځي :

سره وسپينه په سره اور کښې پولاد شي
سره زر اور کښې شي زېور قدريې ډېر شي

٣٨

هر نبې د ابراهيم مقام نه مومي
د نمرود اور کښې حاصل ډېر لوئ مراد شي
درابعې څلوريزه (دا شاعره د کندهار ده)
ادم ئي مځکي ته راستون کا
په اور د غم ئي سوی لړمون کا
دوزخ ئي جوړ کا پر سر د مځکي
نوم د هغه ئي دلته بېلتون کا پټه خزانه
مدح : يوه عربي ګړه او مصدر دی، چې په لغت کې

ورته ستاينه او چاته لوړمقام ورکول واي. او د علم

عروض په اصطلاح کښې د يوه سړي يا يو چا په شان

کې شعر ويلو ته واي.

لکه د الفت دغه مدحه چې د وطن په باب يې ويلې ده:

وطـنه! ښــه دي آبـــو هـــوا ده
ځومره دي زياته طبعي ښــکلاده

لمر دي آسمان کښې څه ښه ځليري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېـوې د ســتورو د شـپـې بلــیږي

۳۹

بهیږي هر لور مست مست سندونه
پـــه غورځنګلونــو دي آبــشارونــه
ورمـــې د ګلـــو خــپې خــپې دي
بلبولان مست دي مستي نغمې دي

ځولۍ دي ډکي لـــه نعـــمتونو
سیــــــنه دي ډکه ده له ګنـــجونو

مېوې دي څومره خوږې خوږې دي
په شـــنو باغو کښې مزې مزې دي

تر پایه!

مثنوي: یوه عربي ګړه او ستاینه ده، چې په پښتو ژبه

کښې ورته دوه ایزه او په عربي کې ورته مزدوج او په

پاړسي کې ورته »دو دو« واي . او په اصطلاح کې د

علم شعر داسي یوه شعر ته واي، چې یو غزل

هرڅومره بیتونه ولري د بیت هردوه نیم بیتي یې د

ځانه جلا جلا قافیه لري .

۴۰

لکه د خداي(ج) ښښلي مولوي صالح محمد

کندهاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو مثنوي .

او دلته د زرغون خان مثنوي ساقي نامه:

ساقي پاخه پياله راکړه ×× مرور يار مي پخلا کړه

اوبه توي په لمبو کړه ××اور مي مړ په دې اوبو کړه

پسرلی شو غنچه ګل کا ×× زلفـــي تاوي د سنبل کا

بلبلان شـــورو فغان کا ×× کړېدني په ګلــستاه کا

زاهد وځي صومعي خخه××شراب پېري دميخانې خخه

هر سړی په می يو مست دی + دې بهار کې ګل پرست دی

او دغه مثنوي د مولوي صالح محمد کندهاري!

زه د يار کړمه خبري ×× ښې خوږې لکه شکري

ښه پښتو وايه دلبره ×× که هرڅو وې لرو بره
۴۱

کندهاری که وردګي وي ×× مشرقي که جنوبي وي

هر چې وايه وايه وايه ××× معشوقه مي ښه راستايه

عربي وي که پاړســـي ××× که ترکـي وي که هــندي

چې د عشق کوي خبري ××× هغه واړه دي منظوري

تر بايه!
د شعر تنظيم او ترتيب

قافيه: عربي نوم دی، چې په لغت کې د يو شي پاي

يا شا ښوولو ته واي، او په اصطلاح کې د شعرد بيت

آخر ته واي، يعنی هغه تورې چې د بيت په پاي کښې

راځي قافيه ده. لکه په دغه لاندني بيت کښې:

علم څه شريف هنر دی ××× چې ميراث د پيغمبر دی

دلته دغه دوه تورې لکه د«ی » او حرکت د «ر» دمخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲

د توري قافیه ده. او په بله بدله کښې :

ستا له دم سره همدم دی زما روح
بې له تا درهم برهم دی زما روح

دلته په دغه لوړ شعر کښې «ما» او حرکت د مخ د

تورې لکه د «ز» قافیه ده او روح یې ردیف دی، چې په

پښتو کې ورته شاګونی واي .

ردیف : عربي توری او ستاینه ده، چې په لغت کې شاته

درېدل، قطار،په چا پسې تلل اوتابع ته واي. په اصطلاح

کښې د قافیي د علم هغه توریدی، چې وروسته تر

قافیي په وارو تکرار راسي. لکه د رحمان بابا په دغه

شعر کښې :

په ورځ ناست یې بې طلبه × په شپه خوب کړې بې ادبه

دلته په دغه پورته شعر کښې په لومړی مصراع کې

۴۳

«بې» قافیه ده او دویم توری «طلبه» ردیف دی .

ردیف په اصطلاح کښې د علم عروض د علت توري

هم دي . لکه :

«الف»، « واو»،« يي »، دي، چې په شعر کې ئي راولي

لکه «الف» په دغه وینا کښې:

حســاب او کتــاب ـــــــ لکه «ي» په دغه وینا کې

حسـیــب او نصیب ــــ

په پښتو ژبه کښې بیله د علت له تورو نه نور تورې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېداي سي چې رديف سي. لکه: »گ« تگ او راتگ

تلل او راتلل.

روي : عربي ګړه ده، چې په لغت کې دبارانه ډکي وريځي

ته او يا روانو اوبو ته واي.په اصطلاح کې دعلم عروض

دقافيي اصل توری دی، چې قافيه پر هغي خرخي

۴۴

او د قافيي د پاي توری دی، چې وهغې ته د

قصيدې

نسبت ورکول کيږي. لکه : «ر » په لر او بر کې. لکه:

«ت» په هست او نيست کې. « ل »په گل او مل کې او

دغسي نور.

تقطيع: عربي مصدر دی، چې خيرلو، ټوټه کولو او

جلاوالي ته واي. په اصطلاح کې د علم عروض د شعر

تجزي ته واي، ياني د شعر اندازه کول او سنجول دي،

چې شعر په اجزاوو سره د علم عروض تجزيه سي.

او هر جز د بل جز سره ياني د خپلو افاعيلو سره

کښېښوول سي وزن د شعر او موزوني او نا موزوني

د شعر ثرنگنده شي.

افاعيل: عربي نوم دی، چې د فعل ياني کړني جمع ده.

د فعل ډېرواله افعال دي او افاعيل د جمع جمع ده. په

۴۵

اصطلاح کې دعروض پوهي ارکان، اجزا او اوزان ته

د شعر واي، چې هغه خلور دي. لکه فعلولن، مفاعيلن،

مفاعلتن او فاعلاتن دي . نور اجزا له دغو خلورو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخستل کيږي، چې تواعيل هم ورته واي .

د پښتو لنډۍ : د پښتو د لنډيودشعر ترتيب تقريبا

داسي دی لکه د قطعي ، خو بدلي ئي يوه يوه ويل

سوې ده او شاعر يې نه دی ځرګند.اغلب دغه لنډۍ د

ښځوله خوا ويل سوي دي . لنډۍ موزون، دګدازه

ډکي، عشقي او حماسه يې بدلي دي . لکه :

خلك دي هرخه هرخه واي
دامي دستور دی مدام سترګي تورمه

باده پر باد مي سلام وايه
پر هغه باد چې د جانان پر لوري ځينه

۴۶

جانانه راسه ديدن وکه
بيابه جهان راپسي غواړئ نه په يمه

ژرامي نه ده په چا ګرمه
خوشي ګروان په اوښکو ولي لنده ومه

د پښتو لنډۍ ترحده ډېري دي .

بحر: عربي نوم دی، چې په لغت کې سمندر ته واي او

جمع يې ابحاردی. په اصطلاح کې د عروض پوهي د

شعر وزن ته هم واي، چې د شعرمقياس، اندازه او

اوزان ياني تاله ښه ئي . د شعر بحور نولس دي .

طويل، مديد، بسيط، وافر، کامل، هزج، رجز، رمل،

منسرج، مضارع، متقضب، مجتث، سريع، جديد،

قريب، خفيف، مشاکل، تقارب يا متقارب، تدارك يا

متدارك دي . پرته له دغه نولس بحورو څخه ځينو
۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروض پوهانو یولس بحور نور هم ور زیاد کړي دي .

لکه: عریض، عمیق، کبیر، مذیل، قلیب، حمید، صغیر، اصم، سلیم او حمیم.

بتر: عربي مصدر دی، چې لغوي معنی یې پریکولو، له بیخه ایستلو ته واي.او په اصطلاح کې د علم عروض هغه ته واي، چې د فعولن د جوړښت څخه یو شی حذف شي، یاني لومړی توری له دغه کلمي څخه لري کړي او د لنډیز سبب یې هم له منځه یوسي، چې «عو» پاته سي او نقل په «فع » سره سي ودغه ته ابتر یاني حذف سوي کلمي ته واي .

خزم : عربي مصدردی، چې لغوي مانا یې ملغلري په تار پیلو او د اوښ پوزي ته مهار اچول واي . په اصطلاح کې د علم عروض دشعر په لومړې سر کې

۴۸

ډېروالی ته وي . خو هغه د یوه توري څخه بیا تر

څلور تورو پــوري دي. خودغه دتقطیع په حساب نه راځي . او دغه یوازي او یوازي خاص د عربي شعرونو لپاره دی. په پښتو شعر کې تر یوه توري نه ډېریږي .

نقـــد: عربي مصدر دی، چې په لغت کې جلاکولو ته واي یاني ښه له بدو څخه بېلول او بې عیبه کول دي .

او دشعر او ادب په اصطلاح کښې د یوه شعر یا وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يا نثر د ښه او بد ښېله ول او يا په ګوته کول دي .   خزل :- عربي مصدر دی د يو
شي پرېکولو
ته واۍ . او په عروض پوهنه کي د
الپ ايسته کېده دمتفاعلن څخه اود
هغه د« تې » درېده (سکون) دی، چې په
مفتعلن واړول سي .
۴۹
مبالغه عربي مصدر دی چې په يوه کار کي زياد و الي ته واي .
د بديع پوهني په اصطلاح سره ديو چا يا ديو شي په ستاينه کي
تر حده ډېر وه واي . تر هغه ځايه چې ناممکنه په نظر رانسي اوکه
ناممکنه په نظر راغی نو «غُلوُ» ياني بېخي تر حد ډېر ته واي .
خوشال واي : مبالغه
د خوشحال سره که کښيني يو څو کاله
دا دغرو ختېک به اوړه شاعران سي

اغراق يو بل ډول د مبالغې دی چې په منځ کي دمبالغې او «غلو»
دی . خوشال واي :
چې په خوب شم ستاله خيال سره خواب کړم
چې بېدار شم د مخ سوده دي په افتاب کړم

«غُلوُ» ناممکنه مبالغه تر اغراق لا اوښتې .
حميد ماشوخيل واي :
بېله تا هسي ضعيف يم ګل رخساره
هر حباب باندي که پښه ږدم نه ماتيږي

۵۰

د دو شاعرانو شعرونه يو له بل سره پرتله کول

د رحمان بابا دشعر اوله مصراع او دحميدد شعر دويمه مصرع

پورته بدر را ښکاره شو ښـکته نمـر
آيـــنــه تـــوره تبی شـــي په جـــوهـــر

نمر سپوږمی مي د پالنګ د پاسه رغـړي
سينــــد ته سېــل مـحتاج نه دی د رهبر

په سرو سپينو درو لعلو يې غوږ ډك شي
د طوبا په سيوري ناست يم مخ په نمر

چې دي ووينــم په مخ مي اوښـکي درومـــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په درياب كښــې اور رالــګي مــقرر

بل مذكور د ســخن ګويو سترګو نه زده
چې مي نه په سر، سرګيږي نه په زر

كه رحمان صاحب نظر باله سي ښـــاي
د حـــميد د حـيا قـــدر لـــكه غر

۵۱

د حميد ماشوخېل اوله مصرع د رحمان بابادويمه مصرع

تورو زلفو مي خاطرکړو تار په تار
چې غرقاب مي هم ګرېوان دی هم كنار

لكه سـېل چې رڅه وي كمـــر د شـګو
لكه ايښی چــــې چــا ګل وي په دســـتار

له خواری د يار په خط زړه ښـــه كومــه
زه خـوږلــی يــم پـه كـټ د زلـــفو مــــار

رهبري په دردو غــم غواړم وصال تـــه
ګـڼه خون كله كـــــولاي شـــي بـــيمار

دا دروغ دي چې په وصل كښې ښادي ده
هــغه وايـــه چـې بې كــــوډو وي دلــــدار

تل حـــميد په دا وينا ستا يه مـــطربـــه
نـــه وركـــيـــږي د رحــمان د زړه غـــبار

۵۲

وېليك (نثر)

د قرېنې څخه چې څرګندېږي وېليك ياني نثر تر شعر

ليكني په ليكنګ كي تر مخ راغلی دی . څرنګه - چې ليكل دود سواو نثر هم رواج وموند
نو د خلكو په

ورځني ژوند كښې يو لوي توپير راغی. خو ډېرو خلكو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليك لوست نسو كولاي .

يو ځو لږ و انسانانو په هره طبقي كښې چې وو

پخپله ژبه يې ليك او لوست كولاي سو، تر هغو چې

كرار كرار ليك او لو ست عام سو.

ليك د انسانانو په ورځني ژوند كښې يو لوي رول لوبه

ولی دی، چې په ايدارو اودفترو كښې داسناد ليكلو،

تاريخ ليكلو، شعر ليكلو او دغسي نورو ليكنو لپاره

زمينه برابره سوه. كه څه هم بدله يعنی شعر تر ليك

او لوست ډېر ترمخ ده. خو لومړی په ليك سره نثر
٥٣

ليكل سوی. وروسته تر نثرليكني شعرليكنه منځ ته

راغلې ده او د ژبي ادبيات ليكل سوي. په راتلونكي كي

به وګورو، چې پښتو اديبانو څرنګه پښتونثر ليكلی دی .

دغه په راتلونكي كښې به په دغه كتاب كښې ولولو.

افهام او تفهيم
د پښتو نوی نثر (وېليك)
انسان يو طبعي عقل لرونكی، خبري كونكی، د زده

كړې قوه لرونكی او د كار اندام لرونكی مخلوق دی .

انسان هر شی وروسته تر خپل زېږېدلـــو زده كوې .

دغه د زده كړې قدرت دانسان په فطرت كښې پروت

دی. دلومړي انسانانو لــويه زده كړه خبري، ښكار او

ځان د طبعيت په مقابل كې ساتل وو.

٥۴

خو زه نه غواړم دلته پر لومړې انسان او د ده

پر كړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړه خبري وکړم. يوازي دا وايم، چې انسان څرنګه او
په څه ډول بريالى او څواکمن سو، چې خپل معلومات
وخپل راتلونکو کسانو ته په اسانه توګه ور ورسوي .
که په لنډه توګه وويل شي، دا هغه مهال دى، چې ليك
منځ ته راغي. ږغ لرونكي د(الپ او بې) توري له ډېرو
ډول ډول تحولاتو نه وروسته تقريبا په ديرلس سوه کې
ترمخ تر ميلاد (Brokhaus²) منځ ته راغلي دي . دا
هغه مهال وو، چې په کرار کرار ليك او لوست په
نورماله توګه سره د خلكو په منځ کې عموميت پيدا
كوي او افهام او تفهيم په خلكو كښې اسانه كيږي او
دوديږي. چې دا ليكنه څرنګه، چيري، د چا لـخوا او
څرنګه تحول وموند؟ دلته د دغه بحث موضوع نه ده .
۵۵
څرنګه چې ليك منځ ته راغي د انسان ډېري اړتياوي
آسانه كيږي.د ده معلومات، خبري اطلاعات او تاريخي
سند لرلو زمينه ډېره لويه او پراخه كيږي .
نوځكه انسان ته دوې وسيلي د يوبل دپوهه ولـو زمينه
برا بره وي. لومړى داچې د خبرو كولو زمينه، چې دغه
پخوا لاهم دود وه برابريږي، ياني خبري د ږغ په توګه
د خولې له لياري و غوږ ته رسول وه . دغه ږغ لږو ډېر
تر پنځوس متره پورې رسيږي، ډېر نه دى. دغه خبره
به لاهم د ځينو خلكو په ياد كښې پاته سوه او دځينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د یاده و وته . بله وسیله چې انسان د هغې په مرسته

د ډېرو بریالیتوبو خاوند سو، هغه د لیك او لوست یاني

د «الپ او بې » منځ ته راتلل وو. د دغو تورو د لیکلو

په مرسته به ډېرو لیري لیري ځایونو ته به معلوماتونه،

۵۶

اطلاعات اوپـی غامونه به استول کېده.

او برسېره پر دې ډېر معلومات به په دفترونو کښې

خوندي ساتل کېده. چې دغه اسناد به تل پر واقعیت

ولاړ وو ځکه خبري به د خلکو له یاده وتیلي وي خو

په لیك کښې به هغسي لیکل سوي پرتې وې .

اوسنی انسان هم په دغه دوو وسیلو سره افهام او

تفهیم کوي. لکه : خبري او لیکنه.

الپ : خبره یا وینه په عمومي توګه درې ډولونه لري:

لمړی: وینه د ورځني لمړني اړتیا وو لپاره د یو بل

سره خبري کول، پلورل، پېرودل او خپل ورځني

اړتیاوي په عادي مورنۍ ژبه حل کول .

دویم: وینه د علمي موضوعګانو لپاره لکه دمشخصو او معیینو شیانو، ادبي مسایلو، عدلي،
طیبي، مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۷

او دغسي نورو مسأيلو د حل لپاره پکاريږي .

دريم: شعر ويل دي .
ځرنګه چې مخ کښې پر شعر بحث وسو، دلته به يې په لنډه توګه ياده ونه وسي. خبري د انسان طبعي غريزه ده اود هغه فطري ستاينه ده. شعر هم په ځينوانسانا نو کښې يوه طبعي غريزه وي . هغه څوك چې دغه طبعي

صفت لري عادي خبري يې هم شعر ويل وي .دغسي

يو شاعر روانه طبعه د شعر لري . او بل يې کسبي

شاعر دی، چې دغه شعر زده کيږي، تمرين غواړي او

ډېر ادبي کار غواړي او ډېر با تجروبه شاعر ښوونکی

غواړي اوادبي سلسله غواړي.دغه ډول کسبي شاعران

په هر ځائ، او په هر وخت کښې شعر نسي ويلاي .

دغه رنګه شاعران قلم، کاغذ، ارام ځائ غواړي او په
۵۸

ټولنه کښې د ده نازك خيال تحريکېده

غواړي .

بيا دی کولاي سي، چې هلته شعر ووای .

ب : ليکنه : ليکنه يو کسبي هنر دی لکه نور هنرونه او

صنعتونه، چې زده کيږي، ليکنه هم زده کيږي. ليکنه د

ادب پوهي يوه لويه او پراخه څانګه ده. ادبي پوهه او

هنر ټول پر ليك او ليکنه ولاړ دی .

هره ژبه ځان ته ځانګړې «الپ اوبې » لري او خاص

ږغونه لري. د دغو تورو له يوځائ کيدو څخه خبره

جوړېږي او د يوي خبري ږغ ورکوي . هره ژبه د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرو د ږغونو د اړتیا په کچه توري یاني « الپ اوبې»

لري او په هغه لیکنه کوي .

په پښتو ژبه څلور ډوله لیکني کیږي :

لمړی: وېلیك لیکنه یعني نثر لیکنه .

۵۹

دویم: وړلیکنه یعني نثر مسجــع لیکنه .

دریم: ټوکماري لیکنه یعني طنز لیکنه .

څلرم: سندر لیکنه یعني شعر لیکنه .

وېلیك: د جملو څخه جوړه سوې لیکنه ده، چې مبدء

اوخبرلري. هره جمله دفعل،فاعل اومفعول لرونکې ده.

د جملې ټول غړي دژبښود له قواعدو سره سم په

خپلو ځایو باندي لیکل کیږي اود لیك نښـي هم پکښې

مراعات کیږي .دغسي روانې بې قافیي لیك ته نثر واي .

په لیك کښې نښې او نښانې: لکه ټکی یا نقطه (.)،

کامه یا ویرګول(،)،سوالیه (؟)، ندائیه(!)، امریه (!)،

دوه ټکي(:) ، ناخونك („ „) خطك (ـ)، قوسك () ،

ویرګول ترلاندي ټکی (؛) ، په سلو کې علامه (٪) ،

کوږ خط (/) ، ټکي ټکي (.....) که دغه نښې په لیك

۶۰

کښې مراعات نسي په لیك به چندانې

سړی و نه پوهیږي .

نوي وېلیکونه یا نثرونه : لکه د هېوادمل یوه ټوټه نثر:

« پدې دوره کې که ځینوپښتنو د تجارت، څمکواو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رموګلو لپاره ئي څه عوايد تر لاسه کول، مګرنورو په

ډېرو بدو اقتصادي شرايطو کې له فقر او بدبختۍ سره

ژوند کاوه ....»
دلته دنوروليکوالانودنثر ډولونه اوکړنلياري هم
ښوول کيږي . ، خو ترمخ تردي غواړم، چې څه
ووايم. هر ليکوال په ليکنه کې د ځانه خپله خپلواکه

کړنلاره لري . ځيني ليکوالان لنډي جملې او پردۍ

ګړي پخپله ليکنه کښې راولي او ځيني بيا اوږدې

جملې او لږ پردۍ ګړې پخپل نثر کښې راولي .

زه پدې نظريم، هر څومره چې يو ليکوال تر وسه زيار
٦١

و باسي تر هغه ځايه، چې امکان لري پخپله ژبه ټولي

ګړې وليکي. زما غوښتنه داده، هر څومره چې پخپله

ژبه او د هغي په ګړو ليکنه وسي، هغومره د هغي ژبي

ګړې وده کوي. او و نورو ليکوالانو ته هم ددغو ګړو په

کار وړل آسانه کيږي .

د نورو ليکوالانو ليکنه : لکه دمحمد ولي ځلمي نثرليکنه :

«ابونصرمحمد بن عبدالجبارعتبي پخپل مشهور تاريخ

يمني کې چې په عربي ئي ليکلی دی، په څرګند ډول

واي، چې: «افغان د اوغان تعريب دی » وروسته د

اسلام تر دوري ځينو ليکوالو لکه ابو ريحان محمد بن

احمد بيروني تولد(٣٦٢او وفات ٤٧٠) ابوالقاسم

فردوسي تولد(٣٢٢ او وفات ٤٠٠) محمد حسين کاتب

کنيت يې ابوالفضل بيهقي وفات(٤٧٠) قاضي منهاج

٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سراج جوزجاني اونورودافغان نوم پخپلونثرو
کي تکرار راوړی دی.»
د سید بهادر شاه ظفر کاکا خیل تاریخ نثر لیکنه
دی واي :
«د یوسف زو په علاقه کې د خوشحال خان د قید په

ورځو کې ډېره بد امني وه. او دا علاقه د شاهي

فوځونو له لاسه ډېره ځپل شوې وه. په دغه وروځو کې

هم ددې علاقې حالات ډېر مغشوش وو.خوشحال خان

پخپل یو نظم کې دې حالاتو ته هم یوه اشاره کړې ده.»

د ډاکتر محمدحسن کاکړ نثر لیکنه :

«زموږ د هېواد د رواني کشالئ د پېچلتیا غټه نښه

داده، چې د محمد داؤدخان د حکومت له نسکورېدو

نه ورسته تر اوسه پوري، چې شلم کال یې دی او په

ملك کې جنګ روان دی. فکر کېده، چې د شوروي د

یرغلګر پوځ له شړلو ورسته او تنظیمي حکومت په
٦٣

ځاي کیدو سره به جنګ ختم شي خو واك غوښتونکو

تنظیمونو جوز جاني ملېشو او نظار شورا په خپلو کې

د جنګ یو نوی دور شروع کړ. »

وړلیك یا مسجع نثر

مسجع نثرپه لیکنه کې ځان ته یوه کړنلاره او بیخي

ځان ته یو خانګړی چوکاټ لري. نثر مسجع ، شعر او

نظم نه دی اونثر مسجع ته هم شعرنما نه سو ویلاي .

نثر مسجع د شعر او نثر تر منځ یو مستقله موزنه وینه

ده، چې د دغي لیکني استاذ او مخکښ خواجه عبداله

(c) ketabton.com: The Digital Library

انصاري یا پیري بازرګان دی .

نثر مسجع یو ډول لیکنه ده، بندونه لري، چې هر بند د
هغه بل بند سره موزن دی . که څه هم قافیه او ردیف
نه لري. څرنګه چې موږ ښه او خراپ شعرلرو،دغسي

۶۴

هم په نثر مسجع کې ښه او بد سته .

زه غواړم، چې دلته د پښتو ژبو شاعرانو د
مسجع نثر
یو څو بېلګي د نمونئ په توګه وښیم او یو پاړسي
مسجع نثر چې په پښتو ژباړه سوی هم وښیم .

د ملاځالاك مسجع نثر لیکنه :

«واوری مؤمنانو داخبرګوری په دا رنګ معلو میږي،
مؤمنان لك ورګډ شي، په بهشت کې پرآسانو به
سواره شي، د هر مؤمن پر سر به تاج وي، چې دنیا
تر پوري هبڅ نه څرګندیږي . هم به حوري فرشتګان
غلمان وي، دده رکاب نیولی د خاکي آدم به هسي
خدمت کیږي. په اول حصار چې ورشي دی د سپین
زرو روغ دی پهنا یې د پنځه سوه کالو لار ویل کیږي. په
صافی کې هسي صاف دی، چې د روغ بهشت بېرون
۶۵
ترې څرګندیږي.» (د پښتونثر اته سوه کاله ۱۹۹ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مست مسجع نثرد ده د کتاب سلوك الغزات څخه :

« بيچاره چې دا بيان له سوزه ووي په کوه لك کې زر

څلويښت کلونه د حضرت د هجرت تېر وو د

مهجرو.» (د پښتونثر اته سوه کله ۲۰۲ مخ)

د آخوند احمد مسجع کلام:

« د ښه خداي ثنا به وايم، چې نبيان يې په سړو يو کې

پيدا کړه، ځکه نور مخلوق ئي واړه تر بزرګۍئي نه

رسيږي، د دوي سر آدم صفي وو او بيا آخر ئي

محمد قرى شي وو، چې دا توغ د شفاعت يې هم په ده

باندي دريږي. » (د پښتونثر اته سوه کاله ۲۰۹ مخ)

د خواجه عبدالله انصاره مسجع نثر ژباړه په پښتو

«الهي! ډېر دي نږدې ښه ئي تر هغه لا نږدې يې، ښه ئي تا ليري ۶۶

خو تر ځان لا نږدې يې، د ځوانمردو په نفسو کي يې
د ذاکرانو په زړوکې ئي .ای ځښتنه! ته هغه يې
څه چې دي پخپله ويلي او څرنګه چي دي ويلي هغه يې .

پاك له شرك او له هر عيب ئي ته، فرمان ورکونکی

د شاهانو ئي ته، ګران او کبريا په لوړ تاج خو ئي ته،

دانړۍ ستا ده کامل اختيار لرې ته. الهي! نوم ستا

موږ ته روا، محبت ستا موږ ته دوا. پېژندنه ستا زموږ

ساتون، ستا لطف دی زموږ ښکاره غوښتون..

ژباړونکی محمد سرور وکيلي د خواجه عبدالله انصاري

مناجات ۱ او ۶م مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۷

د پښتو په ادب کښې کيسه

قصه يو عربي نوم دی، چې ماناي خبره، حکايت،

داستان او نقل دی. په پښتو کښې ورته کيسه يانکل

واي. کيسې خيالي او يا واقعي وي .

کيسه د پښتو په ادب کښې د اوږدې ليکني او يا لنډې

ليکني له مخه ارزول کيږي . په کيسه کې يوازنی شی

چې په نظر کې نيول کيږي هغه کرکتر يا د کيسې

فيګور دی، چې پردغه کرکتر يا فيګور ټوله کيسه را
څرخي.

څرنګه چې مو مخ کې وويل کيسه کېداي سي، چې

خيالي، انديښنه ئي، واقعي، او يا حقيقي وي .

کيسه کېداي سي، چې منظوم او يا منثور وي .

۶۸

کيسه کيدايسي، چې لنډه او يا اوږده وي .

کيسه کيدايسي، چې تراجيدي او يا کوميك وي .

د کيسې د فيګور مهال او ځائ د فيګور په پيښه پوري

اړه لرې. ټوله د کيسې نوري موضوعګاني د دغه

فيګور پر خوا او شا را څرخي . د سارې يا بېلګي په

توګه : د ادم خان او دورخانۍ کيسه .

دمؤمن جان او شېرېنو کيسه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربو کې د ليلا مجنون کيسه .

په پاړسي کې د فرهاد شرين کيسه .

په الماني کې د روت کپشن کيسه .

په انګليسي کې د الادن کيسه او دغسي نور ډېر.

کيسه کيداي سي، چې سياسي، عشقي، ټولنيزه بڼه

ولرې . ښه کيسه هغه ده، چې بې پلوه اود ليکوال خپل

۶۹

خيال او انديښنه انځور کړي .

خو پدا کودتاګانو، پاځونونوکې او ډله ايز جنګونو کښې

ځينو ليکوالانو، اديبانو، فرهنګيانو او شاعرانو د ادب

کانون ته غاړه کښې نه ښوده چير ئې مات کړ په

ريکلامونو، ستاين ليکونو، پله ايز ليکونواوستاين ويلوئي

پيل وکړ، چې کيسو خپله طبعي او واقعي بڼه له لاسه

ورکړه او هم دغسي شاعرانو خپله ادبي ليارہ پرې

ښوده او د شعر او ادب مراعات ونکړ پربله خوا

روان سوه، ياني د ظلم او ستم مداحان سول.دغه ډول

اديبانو د فرهنګ غوره ليار ئي پريښودل مداحان

سول . هغه هم د چا؟ دظالمانو. خو دغه ډول کيسي او

شعرونه ټولنيز ارزښت نه لرې .

دپخوا کيسې عشقي د ميني ډکي کيسې دي او يا د

۷۰

زړه ورتيا او تاريخي کيسې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ کیسې تر ډېره حده د لیکوال په ټولنه کې د ده خپل نوښت دی . دا خبره دلته یوه یادونه ده نیوکه نه ده . کیسه تر ناول ړومبیوالی لري. کیسې له ډېر پخوا نه به په مجلسو کښې کېدي، چې یوه به کیسه یا نکل کاوه نورو به غوږ ورته نیولی وو. دغه نکل دهغو خلکو تلوېزون او سنما وه. اوس د کیسو او ناول کتابونه لیکل کیږي، چې خلك یې په شوق لولي . نکل او رپوټ یو شی وي او یوه مانا لرې . پخوا به خلکو ویل راسه نکل وکه! څه خبره وه؟ یا واي : ده پرون نکل کاوه : احمد له آسه غوزار سو. اوس خلك واي: راپور او یا رپوټ ئي تېر کی او دغسي نور.

۷۱

رپورتاژ یا رپوټ(Reportage) دا یوه فرانسوي ګړه ده، چې مانا یې خبر تېرول، د پیښې خبر ورکول یا ګزارش ته واي. په پښتو کې ورته د پیښې خبرواي . د رپوټ مهال ډېر نه وي تېر سوی، په یوه اونۍ کښې باید خبر تېر سوی وي . اکثرا په دغه مابین کښې د پیښې خبر تېرېږي. رپوټ اتیا په سلو کې واقعیت لري. که رپورتر لاس پکښې و وهي، نو یې د خلکو لپاره په زړه پوري کوي. په دغسي پېښو کښې کرکتر پخپله هغه شیان دي، چې واقعه پر پېښه سوې وي، که دغه څو کرکترونه وي او که یو کرکتر وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوول یا ناول(Nauvelle) نوم دی فرانسوي ګړه ده،

مانا يې حکایت، داستان یا نوي خبرو ته واي .

په ناول کې کرکترونه یا فیګورونه ډېر وي او ځایونه او
۷۲

مهالونه ئي هم دغسي پکښې
مختلف وي .

دغه پورته توکي د ناول توپیردی ، د کیسي سر خو بیا هم ناول پخپله یو ډول اوږده کیسه ده . داستان یا کیسه په شعر کي . د ملنګ جان د یوه ځوان کیسه :
یو سړی راته په دې صورت ګویا وو •
چې نیکه قبر ته تللی هغه ځوان وو
د جمعې په شپه دی ولاړی ادیرې ته •
سرتور و درېده د خپل نیکه روضې ته
خپل حاجت ئي سراسر ورته بیان کړ •
په ژړا ژړا ئي ځان ورته ستومان کړ
ډېر مجبور یم مجبورۍ نه نه خلاصېږم •
څه سبب دی په سبب ئي نه پوهېږم
تر پایه :

متلونه او اصطلاحګاني
د اصطلاح او متل تر منځ توپیر:
متل یوه لنډه مسجع خبره یا شعر
دی . که چیري دغه
متل شعر وي شاعر ئي څرګند وي او که لنډه مسجع
خبره وي، نو ویونکی ئي تر ډېره څرګند نه وي .
متلونه د اولنو فلسفي د مانا ډکي خبري دي، چې په
ټول هېواد کې يې خلك پېژني او په پوهیري .
۷۳

او پر خپل سم ځائ ویل کیري . د هېواد په ټولو ښارونو
کې یو ډول په کار ځي . لکه : ګران به دي کړم، نه تر

زویه . بل متل : چې سر وي خولۍ ډېري دي. ــ پور دي

په پور منت دي په ګور. او دغسي نور ډېر. دغسي

متلونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې دود لري او یو ډول

ویل کیري .

اصطلاح : اصطلاح هغه خبره ده، چې په یوه کلې یا یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار کښې رواج ولري، برخلاف د متل چې په ټولو

ځایو کښې د یوه هېواد نه استعمالیږي .

د بیلګي په توګه د کابل اصطلاح : واي : کابل دي بې

زرو وي خو نه بې واوري . « کابل بی زر باشد نه بی

برف ». دغه دودیزه خبره یوازي په کابل کې اصطلاح

ده. یا واي: «الو به از پلو.» یعني د کابل په ژمي کې
۷۴

تود کور تر پلو ښه دی . یا داچې
واي:« خبری سر

چوك». مانا دا د چارسو د سر خبره ده، څه واقیعت

نه لري. یا په کندهار کې واي :

« د اینځر ګل ئي. » مانا دا چې نه ښکاري. او یا په کابل کې دا خبره هم ډېره دود ده، چې وائي:

«دیگی شریکي را در چارسو بشکن.» دغه اصطلاح

ډېره د متل خوالري . ولي د دغي خبري په مقابل کې

متل هم سته، چې وائي: « شریکي خر شرموښان ئي

ځیري ». پاي !

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه يا اخستنځي

د کتاب نوم ــ مؤلف يا ليکونکی ــ خپروونکی ــ دچاپ ځائ او کال

پټه خزانه محمدهوتك بن داؤد امام الدين ساپی ۱۹۹۵ع
در او مرجان عبدالحميد ديوان ډاکټرسيدانورالحق يونيورسټي بک اجنسي
کليات خوشحال خان خټك شير شاه ترخوي عظيم پيلشيك هاوس ۱۹۸۵ع
رحمان بابا ديوان رحمان بابا پښتوټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۶ هـ ش
فرهنگ عميد حسن عميد مؤسيسه انتشارات اميرکبير ۱۳۶۳
د الفت خبري ګل پاچا الفت ډاکټر عبدالرحمن الفت الهان ۱۳۶۷ هـ ش
د پښتو نثر اته سوه کاله زلمی هيواد مل يونيورسټي لاهور ۱۳۷۴ هـ
پښتانه د تاريخ په رڼا کې سيد بهادر شاه ظفرکاکاخيل پيښوريونيورسيټي کراچي
افغان ملت اخباردموضوع ليکونکی محمدحسن کاکړ دګوندله خوا ۱۳۷۲
د خواجه عبدالله انصاردمناجات ژباړه محمدسرورکيلي ساپي څيړنې مرك ۱۳۸۰
دافغانستان او د روسي د سياسي روابطو لنډه تاريخچه (۱۱۰۴ ــ ۱۳۷۱ هـ ش)
ليکونکی محمد ولي ځلمی د صحاف نشراتي مؤسيسه کراچي ۱۳۷۴ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکوال لنډه پېژندنه :

ښاغلي محمد سرور وکيلي باکلوريا دوره له کابل ميخانيکي لېسې، انيجنيري او ماستري يې په روزنپوهنه کې په المان کي اخستې ده او د ۱۹۸۲ ز کال نه تر اوسه پوري له خپلي کورنۍ سره په المان کښي ژوند تېروي .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي په دې وروستيو کلونو کي څو بېلابېل کتابونه ليکلي دي :

۱ : - پښتوبديع او بيان ، ۲ : - پښتو ژبښود (ګرامر) ، ۳: - پښتو ګړ ښود (غياث الغت) ، ۴ : - انتګرل او درنسيال حساب ، ۵ : - د جامداتو ميخانيک ، ۶ :- د خواجه عبدالله انصار مناجات له پاړسي نه په پښتومسجع نثر ژباړه ۷ :- ليکدود او ليکښود کړنلاره او سمه ليکنه دغه پورتني کتابونه ځيني په پېښور کي او ځيني په کابل کي چاپ سوي دي .

يادونه : د ښاغلي محمد سرور وکيلي دو کتابونو لکه بديع او بيان او پښتو ژبښود دانترناسيونال افغاني ژورنالستانو لخوا په سويس کي جايزه ورې ده .

د ښاغلي محمد سرور وکيلي ناچاپ کتابونه چي چاپ ته تيار دي :

۱:- اسلامي روزنه اوپوهنه (په پښتو او الماني ژبو)، ۲:- د پښتو الپ او بې کتاب ، ۳:- پښتو متلونه ، ۴ :- د رياضي ۲۵۰ د طريقې سره حل سوي سوالونه ، ۵:- زما دشعرونو ټولګه ، ۶:- روزنپوهنه ، ۷:- د محمد رسول الله (ص) لنډه ژوند پېښه بديع او بيان د کلاسيک ياني د مقفه شعر پوهنه ده .د هر ډول شعر بيان له عروضوله مخي کوي .

پای

لراو بر افغانستان
www.larawbar.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library